

Lärosätenas utbildningsutbud relaterat till omställningsstudiestödet

Sammanställning och analys

Lärosätenas utbildningsutbud relaterat till omställningsstudiestödet

Sammanställning och analys

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2023

Rapport 2023:2

Författare: Anna Bengtsson, Fredrik Bergenfeldt och Johan Dahlberg

Diarienummer: 00363-22

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov

tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Uppdrag	5
Arbetsprocess och metod.....	6
Bakgrund	10
Omställningspaketet.....	10
Omställningsstudiestödet.....	10
Livslångt lärande och dimensionering	14
Vuxnas efterfrågan på utbildning.....	15
Så här många har beviljats omställningsstudiestöd	15
Studenter som tidigare återkommit till högskolan.....	16
Skäl till att delta i utbildning.....	18
Söktrycket på olika utbildningar.....	20
Lärosätenas utbildningsutbud	23
Nuvarande utbud.....	23
Utveckling av utbudet.....	32
Utmaningar som lärosätena ser	35
Analys av utbildningsutbudet.....	38
Hur bidrar lärosätenas befintliga utbud till att möta behoven?.....	38
Hur planerar lärosätena att utveckla utbudet?.....	41
Möter utbudet yrkesverksammas efterfrågan på studier?	41
Sammanfattande analys	43
Referenser	45
Bilaga 1.....	46

Sammanfattning

Vårt regeringsuppdrag har varit att sammanställa och analysera de statliga universitetens och högskolornas rapportering av utbildningsutbudet med anledning av det nya omställningsstudiestödet. Bakgrunden är det regeringsuppdrag som universitet och högskolor i sin tur hade att genomlysna sina respektive utbildningsutbud för livslångt lärande och omställning. Uppdraget gällde både deras befintliga utbud, och hur de planerar att utveckla utbudet.

Målgruppen för det nya omställningsstudiestödet är redan yrkesverksamma. Det innebär att studenter i den gruppen bland annat kommer att vara äldre och i viss utsträckning ha andra behov än gruppen ”typiska” högskolestudenter.

I sammanställningen har vi därför fokuserat på ett antal aspekter som både vi och lärosätena tror kommer att vara särskilt viktiga för studenter med omställningsstudiestöd. Det innefattar kortare programutbildningar, fristående kurser som är utformade för yrkesverksamma och uppdragsutbildningar. När det gäller inom vilka former som utbildningarna ges, fokuserar vi på utbildningar på distans och deltid. Dessutom tar vi upp de gemensamma utmaningar som lärosätena har angett.

I analysen ser vi att det finns en del skillnader mellan lärosätena beroende på storlek och inriktning. Stora lärosäten hänvisar i större utsträckning till sitt stora utbud av fristående kurser, och ser också till en bredare målgrupp. Fackinriktade lärosäten tar oftare upp sina samarbeten med arbetsmarknaden och har generellt en smalare målgrupp. Slutligen har små och medelstora lärosäten mer fokus på samarbeten med den regionala arbetsmarknaden. Om vi antar att gruppen med omställningsstudiestöd åtminstone på kort sikt kommer att likna den tidigare gruppen av yrkesverksamma som har återvänt till högskolan, kommer efterfrågan från den gruppen att stämma relativt väl med lärosätenas nuvarande utbildningsutbud.

När det gäller planer på att utveckla utbudet, verkar lärosätena snarare modifiera sina utbildningsutbud, än att de planerar några stora förändringar på kort sikt. En anledning är osäkerheten på grund av den begränsade information som finns om de sökande som hittills beviljats omställningsstudiestöd och svårigheten att göra prognoser. På lång sikt tror vi dock att det kan finnas behov av andra utbildningar än de som i dag finns i lärosätenas nuvarande utbildningsutbud. Vi anser därmed att lärosätena bör intensifiera sitt arbete med att utveckla utbudet för yrkesverksamma.

Inledning

Från och med 2023 har ett nytt omställningsstudiestöd införts. Syftet är att stärka arbetstagarnas ställning på arbetsmarknaden och att ge bättre förutsättningar för människor att välja att satsa på omställning eller kompetensutveckling, utifrån arbetsmarknadens behov. Det nya omställningsstudiestödet ger högre ersättningsnivåer än vad det ordinarie studiemedlet gör, vilket ska möjliggöra för fler vuxna med arbetslivserfarenhet att studera.

Uppdrag

Mot bakgrund av införandet av det nya omställningsstudiestödet fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i regeringsuppdrag att sammanställa och analysera statliga universitet och högskolors utbildningsutbud. Uppdraget följde av en ändring av regleringsbrevet den 30 juni 2022.

UKÄ:s uppdrag bygger i sin tur på det regeringsuppdrag som statliga universitet och högskolor¹ hade och som de rapporterade den 30 november 2022. Uppdraget innebar att de skulle genomlysra sitt utbildningsutbud, både när det gäller innehåll och inom vilka former utbildningarna ges, med avseende på det nya omställningsstudiestödet.² Syftet med uppdraget var att tillgängliggöra de kurser och utbildningar som riktar sig mot redan yrkesverksamma.

UKÄ:s uppdrag lyder:

”Universitetskanslersämbetet ska utveckla en prognosmodell avseende det behov av vidareutbildning som det nya omställningsstudiestödet kan ge upphov till. Uppdraget ska genomföras i dialog med bl.a. omställningsorganisationerna.

Universitetskanslersämbetet ska sammanställa och analysera den rapportering som lärosätena i enlighet med regeringens uppdrag den 16 juni 2022 (U2022/02386) ska göra till myndigheten senast den 30 november 2022 avseende utbildningsutbud för att tillgängliggöra vidareutbildning för redan yrkesverksamma. Analysen ska bl.a. göras mot bakgrund av prognoserna avseende behov av utbildningsutbud med anledning av det nya omställningsstudiestödet. Sammanställningen och analysen ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 28 februari 2023.”

¹ Se bilaga 1 för en lista över de statliga universitet och högskolor som har ingått i uppdraget.

² Utbildningsdepartementet *Uppdrag att genomlysra utbildningsutbudet för livslångt lärande och omställning* (U2022/02386)

Lärosätenas uppdrag kan sammanfattas i två punkter, som vi har utgått från i uppdraget:

- Hur bidrar, på en övergripande nivå, lärosätenas befintliga utbud till att möta de behov av utbildning som det nya stödet kan ge upphov till?
- Hur planerar lärosätena, om de bedömer att det finns ytterligare behov, att utveckla utbudet för att stärka tillgången till utbildning för livslångt lärande och omställning?

Arbetsprocess och metod

I vår sammanställning och analys av lärosätenas rapportering om sina utbildningsutbud har vi utgått från lärosätenas underlag. Underlagen från lärosätena finns under 2023 att ta del av på UKÄ:s webbplats.

Analys inför lärosätenas rapporteringar

Inför lärosätenas rapportering sammanställde vi en webbsida med information till lärosätena³. På webbsidan listade vi bland annat ett antal aspekter som vi ansåg var centrala i uppdraget. De aspekterna grundades i ett antal antaganden som UKÄ gjorde under hösten 2022 om vilka som kan tänkas söka omställningsstudiestöd för högskolestudier, utifrån omställningsstudiestödets utformning.

Vi antog då att en majoritet av gruppen kommer att vara personer som har en högskoleutbildning och är i en ålder där många lever familjeliv. Vi utgick också ifrån att de i störst utsträckning kommer att vilja bredda eller fördjupa sin nuvarande kompetens, och i mindre utsträckning byta utbildningsinriktning eller yrke. Därmed antog vi också att de främst kommer att söka till kortare utbildningar, och i större utsträckning skulle vara intresserade av studieformer på distans och/eller deltid.

Utifrån dessa antaganden listade vi sedan ett antal aspekter kopplade till typ av utbildning och undervisningsform. Vi bedömde att de var viktiga för lärosätenas rapportering av sina utbildningsutbud:

Aspekter kopplade till typ av utbildning

- kortare programutbildningar
- delar av program som kan göras tillgängliga
- fristående kurser utformade för yrkesverksamma
- uppdragsutbildningar.

Aspekter kopplade till utbildningsform

- heltid/deltid

³ Läs mer: <https://www.uka.se/om-oss/det-har-ar-uka/flikar/projekt-och-uppdrag/omstallningsstudiestodet>

- campus/distans.

Därutöver skrev vi att UKÄ också ville att lärosätena beskrev de utmaningar som de upplever med att utveckla utbudet enligt regeringens önskemål, det vill säga att tillgängliggöra kurser och utbildningar som riktar sig mot redan yrkesverksamma.

Svårigheter med prognoser

Enligt uppdraget ska analysen göras bland annat med bakgrund av de prognoser som tas fram inom ramen för uppdraget. Vi har dock bedömt att den delen av uppdraget ännu inte är genomförbar. Den korta tidsrymd som förflutit sedan stödet infördes gör att informationen om de sökande är knapphändig. Det är hittills få som blivit beviljade stödet och det finns ännu inga uppgifter om de som fått avslag på sina ansökningar.

En annan försvårande faktor är att personer som tidigt tar till sig nyheter, så kallade ”early adopters” inte behöver vara representativa för de som följer i ett senare skede. Det innebär att den studentgrupp som varit snabb med att söka det nya omställningsstudiestödet, både kan ha andra motiv och skäl för sina studier än kommande årgångar av sökande.

Även framtida information om vilka som söker omställningsstudiestödet kommer att ha begränsningar. Det kan finnas behov av kompetensutveckling som inte täcks av lärosätenas utbildningsutbud, och det behovet kommer inte att synas i uppgifter om de sökande.

Sammantaget gör det här att underlaget för att prognosticera efterfrågan på omställningsstudiestöd är för bristfälligt i dagsläget. Men UKÄ kommer att återkomma i frågan om prognoser längre fram.

UKÄ har i stället gjort en översiktlig studie av gruppen som hittills har återvänt till högskolan efter examen under åren 2011–2019. UKÄ har också sammanställt tillgänglig information över studieintresset i befolkningen. Sammantaget får dessa studier vara ett underlag för att i någon mån uppskatta efterfrågan på studier i den aktuella målgruppen för omställningsstudiestödet. Men vi är medvetna om att underlaget är behäftat med ett högt mått av osäkerhet, eftersom det nya omställningsstudiestödet är utformat för att attrahera individer som kanske annars inte skulle börja studera.

Dialoger

I uppdraget har vi haft dialog med lärosätena, Centrala studiestödsnämnden (CSN) och omställningsorganisationer. UKÄ deltog i en konferens som Sveriges universitet- och högskoleförbund (SUHF) anordnade för lärosätena hösten 2022 med erfarenhetsutbyte om genomlysningen av utbildningsutbudet för livslångt lärande och omställning. Dialogerna med CSN och omställningsorganisationerna har

initierats av UKÄ. De har haft som mål att skapa en uppfattning om respektive organisationers arbete med omställningsstudiestödet.

Vi har även haft kontakter med Myndigheten för yrkeshögskolan, som har haft i uppdrag att genomlysas sitt utbildningsutbud med anledning av omställningsstudiestödet.

Avgränsningar och begrepp

Det är bara statliga universitet och högskolor som fick i uppdrag att genomlysas sitt utbildningsutbud med avseende på omställningsstudiestödet, och därmed ingår i UKÄ:s sammanställning och analys av utbildningsutbud. Behöriga individer kan dock beviljas omställningsstudiestöd även för högskolestudier vid enskilda utbildningsanordnare.

Ett av villkoren för att en individ ska beviljas omställningsstudiestöd är att utbildningen ska stärka hans framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov (se avsnittet *Villkor för att beviljas omställningsstudiestöd*). Eftersom enskilda behov av utbildning kan skilja mellan individer, beroende på var på arbetsmarknaden de befinner sig samt tidigare yrkeserfarenhet och utbildning, har UKÄ valt att inte analysera utbudet med avseende på arbetsmarknadens behov. Dessutom är det svårt att sja om hur omställningsorganisationerna kommer att bedöma individuella behov i sina yttranden.

UKÄ har bara tagit med utbildningar i sammanställningen som ger rätt till stöd enligt reglerna för att beviljas omställningsstudiestöd, även om några lärosäten har tagit upp utbildningar som inte ger rätt till stöd i sina svar. Det rör sig i första hand om MOOC:ar (Massive Open Online Courses) som är öppna, icke-poänggivande nätkurser för alla, och basårutbildningar.

I rapporten har vi använt begreppen vuxna och vuxna studenter i beskrivningen av målgruppen för omställningsstudiestödet. Det är också så regeringen beskriver gruppen i förarbetena till reformen. Den ordinarie studentgruppen har vi kallat för ”typiska studenter”. Men vi är givetvis medvetna om att även studenter i åldern 19–25 år är vuxna och att det finns en stor variation inom gruppen som vi har kallat ”typiska studenter”.

Disposition

Rapporten inleds med en redogörelse för bakgrunden till reformen, där vi beskriver omställningspaketet, omställningsstudiestödet och livslångt lärande. Därefter presenterar vi uppgifter om de sökande av omställningsstudiestödet, hur gruppen studenter som har återkommit till högskolan efter examen hittills har sett ut, vilka skäl vuxna anger för att delta i utbildning och hur söktrycket ser ut för olika utbildningar. I nästa

kapitel finns en sammanställning av lärosätenas utbud, både det nuvarande och hur de planerar att utveckla sitt utbud. Vi redogör också för vilka utmaningar lärosätena ser med att utveckla utbudet. Därefter kommer vår analys av utbudet, med frågor om hur det nuvarande utbudet möter behoven som det nya omställningsstudiestödet ger upphov till, hur lärosätenas planer på att utveckla utbudet möter behoven och om utbudet möter vuxnas efterfrågan på studier. Rapporten avslutas med en sammanfattande analys.

Bakgrund

Här beskriver vi kortfattat grunderna för det nya omställningsstudiestödet. Vi går igenom hur stödet ingår i det övergripande omställningspaketet, och beskriver mer i detalj de regler och villkor som omgärdar stödet. Slutligen redogör vi även kortfattat för bestämmelserna för livslångt lärande samt för hur dimensioneringen av utbildningsutbudet i högskolan går till idag.

Omställningspaketet

Omställningsstudiestödet ingår som en del i ett omställningspaket, med reformer på arbetsmarknaden, som började tillämpas den 1 oktober 2022. I huvudsak ingår följande delar i paketet:

- ett nytt omställningsstudiestöd
- förändringar i arbetsrätten
- nya regler för omställnings- och kompetensstöd.

Syftet med reformerna är att ge en långsiktig förbättrad flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden.

Omställningsstudiestödet ska finansiera studier som kan stärka vuxnas framtida ställning på arbetsmarknaden. Förändringarna i arbetsrätt innebär bland annat att lagen (1982:80) om anställningsskydd ändras och förändringar i turordningsreglerna. Det nya grundläggande omställnings- och kompetensstödet innebär att enskilda personer kan få stöd i form av rådgivning och vägledning.

Reformerna i omställningspaketet presenterades i propositionen *Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden* (prop. 2021/22:176) som antogs av Sveriges riksdag den 8 juni 2022. Men grunden för omställningspaketet finns i den principöverenskommelse som arbetsmarknadernas parter (LO, PTK och Svenskt Näringsliv) ingått.

Omställningsstudiestödet

Från vårterminen 2023 införs det nya omställningsstudiestödet. Stödet syftar till att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som stärker deras framtida ställning på arbetsmarknaden. Stödet regleras i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.

Syfte

Syftet med omställningsstudiestödet är att stärka arbetstagares ställning på arbetsmarknaden. Genom att förbättra de ekonomiska förutsättningarna för äldre yrkesverksamma att studera, kan fler satsa på kompetensutveckling även i vuxen ålder.

Bakgrunden är dels att Sveriges befolkning blir både äldre och friskare, dels att finansieringen av den framtida välfärdsutvecklingen förutsätter att sysselsättningen ökar och att arbetslivet blir längre. Det innebär att utmaningarna med kompetensförsörjning ökar ytterligare, samtidigt som behovet av personal med rätt kompetens fortsatt kommer att vara stort. Det finns även behov av att möta den demografiska utvecklingen med bättre tillgång till kontinuerlig kompetensutveckling, utöver den kompetensutveckling som sker inom anställningar och som arbetsgivare ansvarar för.

Stegvis införande

Omställningsstudiestödet införs stegvis. I budgetpropositionen för 2023 är 1,36 miljarder kronor avsatta under utgiftsområde 15, Studiestöd. Därefter beräknas anslaget skalas upp efter hand och vara fullt utbyggt till 2026. Då beräknar regeringen att det i genomsnitt ska räcka till studiestöd för 44 000 personer per år. Utgiftsnivån ska kunna variera beroende på konjunkturutvecklingen och ska räknas upp med lönesummans utveckling från och med 2027. Stödet kommer att utbetalas i mån av tillgängliga medel, vilket kan innebära att alla kanske inte kommer att bli beviljade stödet även om de uppfyller kvalifikationskraven.

Anslaget är uppdelat i två delar – en för offentligt anställda och en för privat anställda. Budgeten är också uppdelad på de två ansökningsomgångarna, vårtermin respektive hösttermin.

Tabell 1. Anslagsutveckling i tusental kronor.

Budgetår		
2023	Förslag	1 360 000
2024	Beräknat	2 836 000
2025	Beräknat	4 877 000

Källa: *Budgetpropositionen 2023*.

Enligt en beräkning av Utbildningsdepartementet uppfyllde 60 procent av befolkningen i Sverige i åldern 26–60 år kvalifikationskraven för att kunna få omställningsstudiestöd 2017.⁴ I den gruppen studerade 3,4 procent under höstterminen 2017, vilket kan ses som ett mått på

⁴ Ds 2021:18 *Omställningsstudiestöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden*.

studiebenägenheten. I antal motsvarar det 125 000 studerande, varav 44 procent studerade på högskolan.

Villkor för att beviljas omställningsstudiestöd

För att bli beviljad omställningsstudiestöd måste individen uppfylla ett antal villkor. Här beskriver vi dem översiktligt.

Individen ska ha arbetat minst 96 månader under de senaste 14 åren, varav minst 12 månader av de senaste två åren. Under kvalificeringstiden ska den sökande ha arbetat i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad. I vissa fall kan personer som redan läser på en utbildning ha rätt till omställningsstudiestöd.

Stödet kan ges till personer mellan 27 och 62 år. Personer under 40 år kan beviljas stöd för högskoleutbildningar som är högst 80 heltidsveckor. Från och med kalenderåret när personen fyller 40 år kan omställningsstudiestödet beviljas för längre utbildningar. Oavsett längd på utbildningen ges stödet för som mest 44 veckors heltidsstudier, det vill säga ungefär ett års heltidsstudier. Om utbildningen omfattar mer än 44 veckor ges alltså omställningsstudiestödet för del av studietiden.

Stödet kan sökas och ges för 20, 40, 50, 60, 75 och 100 procent av heltid.

Omställningsstudiestödet består av en bidragsdel och en lånedel. Bidraget är max 80 procent av den sökandes tidigare inkomst, och kan högst uppgå till 20 572 kronor per månad före skatt. Stödet kan kompletteras med en lånedel som är 12 514 kronor per månad.

En del omställningsorganisationer erbjuder ett kompletterande bidrag. De som har kollektivavtal kan söka ytterligare bidrag hos sin omställningsorganisation. Det kompletterande studiestödet fyller ut det offentliga stödets bidragsdel med upp till 80 procent av inkomsten, för inkomster som motsvarar upp till 5,5 inkomstbasbelopp per år. År 2022 motsvarar det månadsinkomster på upp till 32 500 kronor. Vid högre inkomst än så fyller det kompletterande omställningsstudiestödet ut upp till 65 procent av inkomsten, för inkomster som motsvarar upp till 12 inkomstbasbelopp per år. År 2022 motsvarar det inkomster upp till 71 000 kronor per månad.

Omställningsstudiestödet går att kombinera med deltidsarbete. Det finns inte någon fribeloppsgräns för inkomster som påverkar storleken på omställningsstudiestödet men personen måste avstå från förvärvsarbetet under den tid och i den omfattning som omställningsstudiestöd ges (prop. 2021/22:176).

Utbildningar som ger rätt till stödet

Grundkriteriet för att en individ ska beviljas omställningsstudiestöd för en utbildning är att utbildningen bedöms stärka individens framtida ställning på arbetsmarknaden med hänsyn till arbetsmarknadens behov. Om det finns särskilda skäl, får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.

Stödet lämnas till alla utbildningar i Sverige som ger rätt till studiemedel. Det kan till exempel vara högskoleutbildningar, utbildningar inom den kommunala vuxenutbildningen (komvux), folkhögskola eller yrkeshögskola (YH-utbildning). Det kan också gälla avgiftsbelagda utbildningar från andra utbildningsaktörer som omställningsorganisationer under vissa förutsättningar finansierar.

Omställningsstudiestöd beviljas inte för de utbildningar som

- enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare,
- arbetsgivaren borde tillhandahålla eftersom den behövs för att arbetstagaren ska kunna utföra sina ordinarie arbetsuppgifter,
- personen redan har genomgått,
- har ett hobby- eller självförverkligande syfte,
- endast ger behörighet för att söka annan utbildning (om den inte ingår i en längre utbildningsplan som syftar till att stärka individens framtida ställning på arbetsmarknaden) eller
- ges utomlands.

Ansökningsprocessen

Omställningsstudiestöd har kunnat sökas från och med 1 oktober 2022 för studier från och med 1 januari 2023. Det är Centrala studiestödsnämnden (CSN) som sköter administrationen och ansökan görs på [csn.se](https://www.csn.se) under Mina sidor.

Det är två ansökningsperioder per år. Från och med 2023 är det möjligt att ansöka tidigast den 1 april respektive 1 oktober för utbildningar som startar någon gång under nästkommande kalenderhalvår.

Omställningsstudiestöd ska handläggas och därmed beviljas i den ordning ansökningarna kommer in till CSN.

En omställningsorganisation bedömer om utbildningen stärker individens ställning på arbetsmarknaden utifrån arbetsmarknadens

behov, och skriver ett yttrande till CSN.⁵ CSN fattar sedan beslut om stödet ska beviljas eller inte.

Livslångt lärande och dimensionering

Det finns sedan tidigare bestämmelser om livslångt lärande och hur lärosätena utformar sitt utbildningsutbud, som är av betydelse för lärosätenas arbete med utbildningsutbudet för yrkesverksamma.

Livslångt lärande infört i högskolelagen

År 2021 infördes en ändring i högskolelagen (1992:1434)⁶, som innebar att högskolorna i sin verksamhet ska främja ett livslångt lärande. Bakgrunden till ändringen i högskolelagen är att den dåvarande regeringen konstaterade att livslångt lärande, kompetensutveckling och omställning blir allt viktigare för samhällsutvecklingen. Utifrån antagandet om att människor i högre utsträckning kommer att behöva omskola eller vidareutbilda sig för att möta arbetsmarknadens krav och samhällets behov, fick lärosätena därför ett tydligt ansvar i frågan, där deras utbildningar ska svara mot arbetsmarknadens och samhällets behov på lång sikt.⁷

Dagens dimensioneringssystem

I de årliga regleringsbrev för universitet och högskolor anges att utbildningsutbudet ska svara mot studenternas efterfrågan och arbetsmarknadens behov. Lärosätena har samtidigt frihet att utforma sina utbildningsutbud inom ramen för sina examenstillstånd och sitt takbelopp. Anslaget för utbildning på grundnivå och avancerad nivå är prestationsrelaterat, det vill säga anslaget storlek bestäms av det antal prestationer (helårsstudenter och helårsprestationer) som registreras under verksamhetsåret. Anslaget storlek är begränsat av takbeloppet, vilket är den högsta årliga ersättning som lärosätet kan få oavsett antalet prestationer.

⁵ Det finns ett antal omställningsorganisationer i Sverige. Vilken omställningsorganisation en person tillhör avgörs av vilket kollektivavtal arbetsgivaren har. I samband med att omställningsstudiestödet infördes, startade också Den offentliga omställningsorganisationen som riktar sig till dem som saknar kollektivavtal eller är egenföretagare. Kammarkollegiet ansvarar för Den offentliga omställningsorganisationen. En lista över omställningsorganisationerna som erbjuder sina medlemmar hjälp att skriva yttrande till CSN finns i bilaga 1.

⁶ 1 kap. 5 §

⁷ Prop. 2020/21:60, *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige*.

Vuxnas efterfrågan på utbildning

Det finns begränsat med information i dagsläget hur efterfrågan på utbildning kommer att utvecklas som en följd av det nya omställningsstudiestödet. I det här kapitlet har vi därför sammanställt uppgifter från ett antal källor som kan ge en bakgrund till vuxnas efterfrågan på utbildning. Först går vi igenom de få uppgifter som finns om de som beviljats omställningsstudiestöd. Därefter tittar vi närmare på gruppen med en tidigare högskoleexamen som hittills har sökt sig tillbaka till högskolan och varför den vuxna befolkningen i Sverige deltar i utbildning. Därefter redovisar vi hur söktrycket ser ut för olika utbildningar som kan vara särskilt intressanta för studenter med omställningsstudiestöd. Slutligen beskriver vi hur prognosen ser ut för befolkningsutvecklingen framåt, något som också har betydelse för konkurrensen om utbildningsplatserna i högskolan. Varje avsnitt avslutas med en kort sammanfattning.

Så här många har beviljats omställningsstudiestöd

Det är väldigt många fler som har sökt omställningsstudiestöd än vad som förväntades. I slutet av januari 2023 hade CSN fått in drygt 25 000 ansökningar om omställningsstudiestöd, vilket var fem gånger fler än CSN hade räknat med. Av dem kom över 8 000 ansökningar in den första veckan. Den stora mängden ansökningar har gjort att väntetiden på beslut har blivit oväntad lång, vilket i sin tur gjort att det finns mycket begränsad information om de sökande i skrivande stund.⁸ Det finns heller ingen information om de som fått avslag på sina ansökningar.

När det gäller sökande till universitet och högskolor, hade 284 personer beviljats sin ansökan om omställningsstudiestöd till och med vecka 3, 2023. Könsfördelningen var 66 procent kvinnor och 34 procent män. Det är några få högskoleutbildningar som har fler än tio sökande med bifall. Flest sökande var det till sjuksköterskeprogrammet med 30 personer som fått bifall.

I våra samtal med omställningsorganisationerna bedömde de att flera av de som hittills har sökt stödet, har gjort det för påbyggnadsutbildningar inom socialt arbete, pedagogik och hälso- och sjukvård. Vidare framhöll omställningsorganisationerna att många som har efterfrågat yttranden

⁸ Från och med hösten 2023 kommer CSN även att ha uppgifter om skäl för avslag på ansökningarna.

från dem redan har börjat en högskoleutbildning. Utifrån detta påpekade omställningsorganisationerna att om många av de sökande redan studerar, blir det svårt att utvärdera vilken rekryterande effekt som omställningsstudiestödet har.

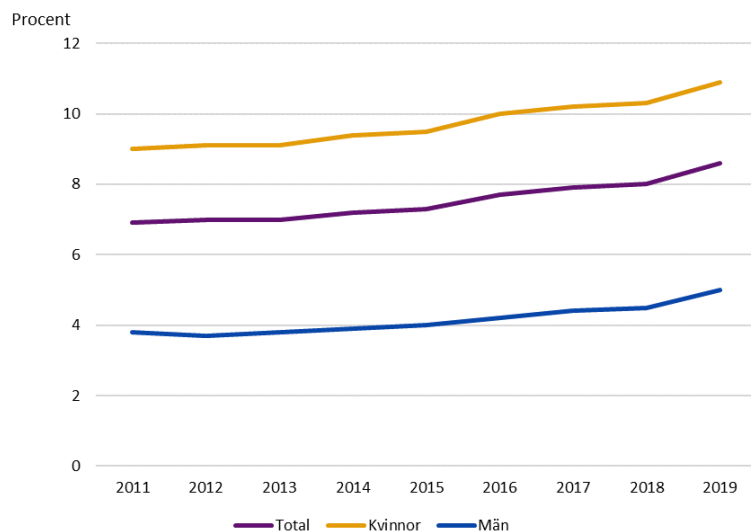
Sammanfattning

Statistiken över de sökande är knapphändig, och innefattar bara de som fått bifall på ansökan. Därför är det svårt att få någon bild av hur omställningsstudiestödet har påverkat efterfrågan på studier.

Studenter som tidigare återkommit till högskolan

I den ordinarie statistiken mäter UKÄ andelen studenter som återkommit till högskolan bland annat genom nyckeltalet *återkommande efter examen*⁹. Där tittar vi på hur stor andel av de registrerade studenterna, som har en tidigare examen och har återvänt till högskolan efter ett avbrott på minst tre terminer. Det motsvarar visserligen inte den grupp som är aktuell för det nya studiestödet, men kan ge en vägledning om hur vanligt det hittills har varit med studenter som återvänder till högskolan och vad som utmärker den studentgruppen. Vi har därför tagit fram mer detaljerade uppgifter med hjälp av SCB för den här gruppen. Vi använder uppgifter för 2019, eftersom sökmönstret de två följande höstterminerna påverkades av coronapandemin¹⁰.

Figur 1. Andel studenter som återkom till högskolan efter examen av det totala antalet registrerade studenter, höstterminerna 2011–2019.

⁹ Se databasen Högskolan i siffror, nyckeltalet *Återkommande efter examen*.

¹⁰ Läs mer i rapporten *Coronapandemins konsekvenser för universitet och högskolor* (Rapport 2022:18, UKÄ).

Höstterminen 2019 var det cirka 9 procent, eller cirka 31 000 studenter av alla registrerade studenter, som var återkommande efter examen. Det är en ökning med två procentenheter jämfört med hösten 2011, när 7 procent var återkommande studenter. Andelen återkommande studenter var högre bland registrerade kvinnor, 11 procent, än bland registrerade män, 5 procent. Det innebär också en stor skillnad i antal, 2019 var det cirka 24 000 kvinnor och 7 000 män som var återkommande studenter i högskolan.

Av de som återkom hade över 90 procent arbetat året innan studierna återupptogs.

Fristående kurser var vanligast

Av dem som var återkommande i högskolan 2019 studerade flest (59 procent) fristående kurser. Därefter följde yrkesexamensprogram (30 procent) och generella program (12 procent).

Tabell 2. Fördelning per ämne (SUN-inriktning) på fristående kurser bland studenter som återkom till högskolan efter examen 2019.

	Kvinnor	Män	Totalt	Antal*
Pedagogik	21%	9%	18%	3 230
Främmande språk och språkvetenskap	11%	13%	11%	2 090
Omvårdnad	8%	2%	6%	1 170
Medicin	5%	3%	5%	860
Elektronik, datateknik och automation	3%	11%	5%	860
Svenska och litteraturvetenskap	5%	3%	5%	850
Psykologi	5%	3%	5%	850
Företagsekonomi, handel och administration, allmän utbildning	4%	5%	4%	720
Övriga kurser	39%	51%	42%	9 850
Totalt	100%	100%	100%	18 210

*Observera att summan av raderna blir större än totalen, eftersom en student kan studera flera kurser samtidigt inom olika ämnen.

Av dem som studerade fristående kurser var den vanligaste inriktningen pedagogik, 18 procent. Sedan kom främmande språk och språkvetenskap med 11 procent. Därefter är studenterna utspridda på ett stort antal ämnesområden.

Bland dem som läste ett yrkesexamensprogram dominerar påbyggnadsutbildningar, där 75 procent läste ett program mot specialistsjuksköterskeexamen, masterexamen, speciallärarexamen eller specialpedagogexamen. Det är ett väntat resultat, eftersom de påbyggnadsutbildningarna kräver att studenten redan har en examen.

Tabell 3. Vanligaste yrkesexamensprogram bland studenter som återkom till högskolan efter examen 2019.

	Män	Kvinnor	Totalt
Specialistsjuksköterskeexamen	310	2 570	2 870
Masterexamen	560	1 370	1 940
Speciallärarexamen	100	1 060	1 150
Specialpedagogexamen	90	1 050	1 140
Magisterexamen	290	610	900
Kandidatexamen	260	620	880

Distansstudier något vanligare

Bland de som återkom till studier i högskolan var distansstudier något vanligare än campusstudier, cirka 56 procent studerade på distans och 44 procent på campus. Det var vanligare med distansstudier än campusstudier bland de som läste fristående kurser, 66 procent av studenterna studerade på distans jämfört med 34 procent på campus. På yrkesexamensprogram studerade 58 procent på campus och 42 procent på distans.

Sammanfattning

Det är många studenter som återkommer till högskolan efter examen. År 2019 var det cirka 31 000 studenter, och över 90 procent av dem hade varit aktiva på arbetsmarknaden. De återkommande studenterna är en relativt heterogen grupp sett till vad och i vilken form de studerar. De vanligaste yrkesprogrammen är som väntat påbyggnadsutbildningar, och bland de generella examina är masterexamina och magisterexamina vanligast (som också är påbyggnadsutbildningar). När det kommer till fristående kurser finns det inte samma tydliga mönster, utan där är studenterna utspridda över ett stort antal ämnen. Distansstudier var något vanligare än campusstudier, men inte dominerande.

Skäl till att delta i utbildning

Hur deltagandet i utbildning i den vuxna befolkningen i Sverige har sett ut innan det nya studiestödet infördes ger en bild av hur efterfrågan på kompetensutveckling ser ut. Erfarenheter från den gruppen kan belysa viktiga aspekter även för målgruppen av det nya studiestödet.

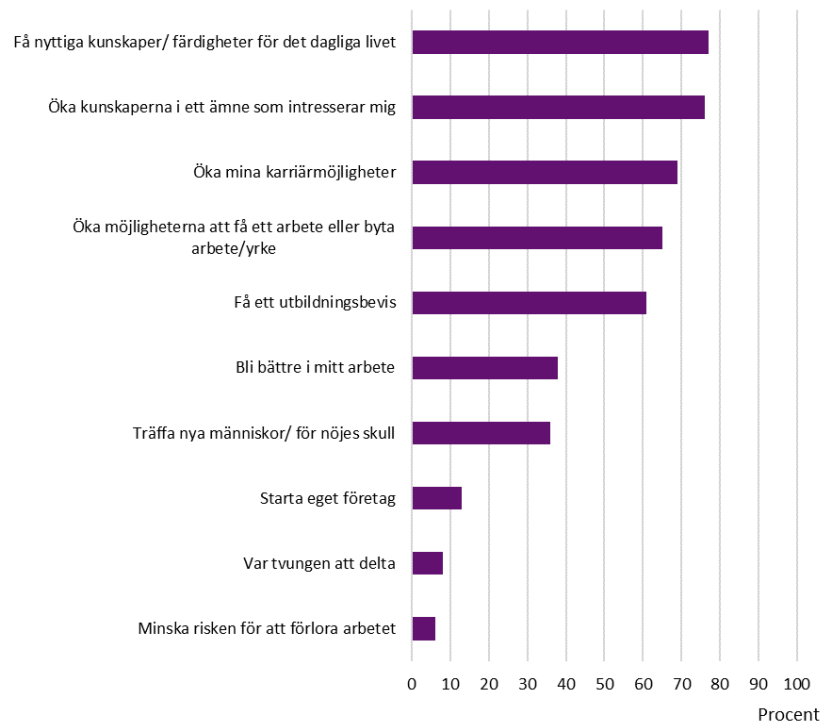
I SCB:s rapport *Vuxnas deltagande i utbildning – personalutbildning och andra former av utbildning* ingår resultat från urvalsundersökningen AES – Adult Education Survey som genomfördes i Sverige under 2016–2017. AES var en telefonintervjuundersökning som riktade sig till personer mellan 25 och 64 år. I den ställdes bland annat frågor om deltagande i utbildning, hinder för att delta i utbildning och information

om utbildningsmöjligheter. I urvalet ingick cirka 6 700 personer, och det stora urvalet innebär att svaren gäller för befolkningen som helhet i åldern 25–64 år.

I studien ställdes en fråga om skälen till att ha deltagit i utbildning under de senaste 12 månaderna. Det vanligaste skälet till att delta var att öka den allmänna kunskapsnivån (77 procent). Skälen som har med yrke och arbetsliv att göra hade också stor betydelse. Mellan 65 och 70 procent angav ökade karriärmöjligheter eller öka möjligheterna att få ett arbete eller byta karriär eller yrke som skäl. Det fanns inga signifikanta skillnader mellan kvinnor och män när det gällde anledningar till att delta i formell utbildning. Att studera för nöjes skull var mindre vanligt, det angav 36 procent.

Figur 2. Skäl till att delta i utbildning i åldern 25–64 år.

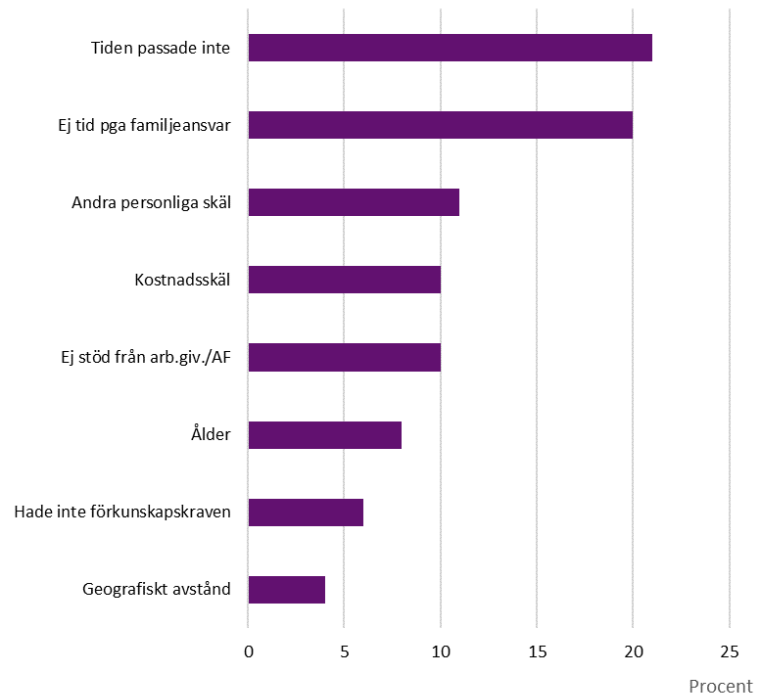
En person kan ange flera skäl till att delta, därför summerar inte andelarna till 100 procent.

En tredjedel av de svarande som inte hade deltagit i utbildning uppgav att de hade velat delta. Den gruppen fick frågan om vilka svårigheter som hade hindrat dem från att delta. De viktigaste hindren var att utbildningen anordnades på en tid som inte passade (21 procent) och familjeskäl (20 procent). Kostnader förknippade med att delta i utbildning var mindre viktigt, det angav 10 procent som hinder för att de inte deltagit, trots att de hade velat.

Figur 3. Viktigaste hindret för att inte delta i utbildning.

En person kan bara ange ett hinder till att inte delta.

Sammanfattning

Enligt urvalsundersökningen Adult Education Survey är de viktigaste skälen till varför vuxna deltar i utbildning antingen att öka sina kunskaper, öka sina karriärmöjligheter eller öka möjligheterna att få ett arbete eller byta karriär eller yrke. För de som inte deltagit i utbildning, trots att de hade velat, är de viktigaste skälen att tiden inte passade, eller familjeansvar.

Söktrycket på olika utbildningar

Antalet platser på högskolan är begränsat, och för de flesta utbildningar görs ett urval bland de behöriga sökande till respektive utbildning. Hur stort konkurrensen är för en viss utbildning kan mätas i söktrycket, vilket visar antalet behöriga förstahandssökande i förhållande till antalet antagna. Ju högre söktryck en utbildning har, desto större konkurrens om platserna.

Vissa påbyggnadsutbildningar som leder till yrkesexamensprogram kan vara särskilt intressanta för studenter med omställningsstudiestöd. Bland dem har program som leder till barnmorskeexamen högst söktryck med 3,3 sökande per antagen hösten 2022.

Tabell 4. Söktryck på program som kräver tidigare examen höstterminen 2022.

Yrkesexamensprogram	Söktryck
Barmorskeexamen	3,3
Psykoterapeutexamen	1,4
Specialistsjuksköterskeexamen	2,1
Speciallärarexamen	1,4
Specialpedagogexamen	2,1

Källa: Högskolan i siffror, UKÄ:s statistikdatabas.

När det gäller magisterprogram och masterprogram är söktrycket lägre om man tittar på övergripande nivå, 1,5 respektive 1,4 sökande per antagen. Däremot varierar det stort mellan inriktningar, där högst söktryck fanns på program mot magisterexamen inom säkerhet i samhälle, 8,3. Det här kan vara ett resultat av att det är få utbildningar som ingår i den kategorin, men det visar samtidigt på att det finns utbildningar med väldigt hög konkurrens i systemet.

Tabell 5. Söktryck på generella program som kräver tidigare examen och SUN-inriktningarna med högst söktryck för respektive examen höstterminen 2022.

Generell examen	Inriktning (SUN, nivå 3)	Söktryck
Magisterexamen		1,5
	Säkerhet i samhället	8,3
	Arbetsmiljö och arbetarskydd	3
Masterexamen		1,4
	Farmaci	3,2
	Journalistik och medievetenskap	2,9

Källa: Högskolan i siffror, UKÄ:s statistikdatabas.

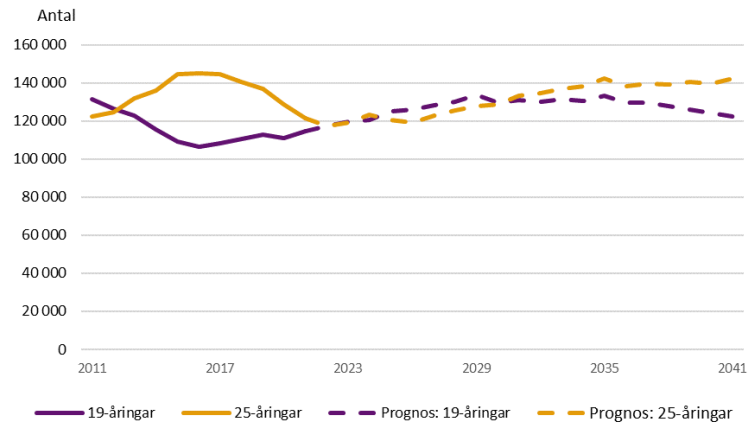
När det gäller fristående kurser finns inte motsvarande uppgifter om söktryck.

Antalet i studiedeltagande åldrar väntas öka

Söktrycket kan också komma att påverkas av förändringar i åldersstrukturen i befolkningen. Om de åldersgrupper som i stor utsträckning söker till högskolan ökar i antal, ökar även antalet sökande till högskolan.

Under de närmaste 20 åren förväntas åldersgrupperna som i stor utsträckning studerar vid högskolan öka något. Enligt SCB:s befolkningsprognoser väntas antalet 19-åringar öka från dagens nivå på 115 000 till knappt 134 000 fram till 2029, för att därefter minska till en nivå kring 122 000 år 2041. Antalet 25-åringar är relativt konstant under de närmaste åren, men väntas från och med 2027 börja öka från cirka 123 000 för att år 2041 vara närmare 140 000 personer. Både antalet 19-åringar och antalet 25-åringar förväntas alltså vara högre sett på 20 års sikt. Mot bakgrund av det kan antalet sökande till högskolan förväntas öka (förutsatt att intresset för högskolestudier är oförändrat).

Figur 4. Antalet 19- och 25-åringar i befolkningen 2011–2021 och prognos över antalet 19- och 25-åringar i befolkningen 2022–2041.

Källa: UKÄ:s årsrapport 2022

Sammanfattning

Både yrkesexamensprogram och de generella program som kan vara av särskilt intresse för studenter med omställningsstudiestöd har ett söktryck som är högre än 1. Det innebär att med ett ökat antal sökande, och om antalet platser inte utökas, kommer konkurrensen att öka och färre att få en utbildningsplats. När det gäller befolkningsutveckling, antas åldersgrupperna som studerar vid högskolan öka något de kommande 20 åren. Det innebär att antalet sökande till högskolan väntas öka något, förutsatt att intresset för studier är oförändrat.

Lärosätenas utbildningsutbud

Uppdraget innebar att lärosätena skulle genomlysra sitt utbildningsutbud, både avseende innehåll och inom vilka former utbildningarna ges, med avseende på det nya omställningsstudiestödet. I det här kapitlet redogör vi för lärosätenas rapportering av hur deras nuvarande utbildningsbud bidrar till att möta behovet, och hur lärosätena planerar att förändra sina utbildningsutbud med anledning av att omställningsstudiestödet införs. Vår beskrivning baseras på lärosätenas redogörelser och utgår från de aspekter vi anser är viktiga:

Aspekter kopplade till typ av utbildning:

- kortare programutbildningar
- delar av program som kan göras tillgängliga
- fristående kurser utformade för yrkesverksamma
- uppdragsutbildningar.

Aspekter kopplade till utbildningsform:

- heltid/deltid
- campus/distans.

Lärosätenas rapportering om utbildningsutbudet skiljer sig åt i omfattning och detaljrikedom, vilket gör det svårt att fånga alla nyanser. I sammanställningen ligger fokus på att presentera gemensamma förhållanden, och viktiga skiljelinjer samt att belysa med särskilt intressanta exempel från lärosätena.

Nuvarande utbud

På den övergripande frågan *Hur bidrar, på en övergripande nivå, lärosätenas befintliga utbud till att möta de behov av utbildning som det nya stödet kan ge upphov till?* svarar lärosätena på ett liknande sätt. Många bedömer att deras befintliga utbildningsutbud är väl anpassat att möta de behov som uppstår till följd av omställningsstudiestödet.

Blekinge tekniska högskola och Högskolan i Kristianstad bedömer exempelvis att ämnesinriktningarna på deras befintliga utbud är väl anpassade att möta det övergripande syftet med omställningsstudiestödet. Flera lärosäten hänvisar till sitt pågående

arbete med livslångt lärande. Både Karlstads universitet och Mittuniversitetet pekar exempelvis på att livslångt lärande är en viktig del i lärosätets övergripande strategi.

Flera lärosäten påpekar att utbildningsutbudet även i fortsättningen måste planeras långsiktigt och bygga på den forskning som bedrivs vid lärosätet. Flera lärosäten bedömer att den avancerade nivån i det nuvarande utbudet är särskilt intressant för yrkesverksamma. Umeå universitetet menar exempelvis att den avancerade nivån bör vara relevant för yrkesverksamma som vill bredda eller spetsa sina yrkeskunskaper eller karriärväxla.

Både Försvarshögskolan och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) lyfter fram att de har andra prioriterade uppdrag för att tillgodose kompetensbehovet i samhället. Försvarshögskolan ser ett prioriterat behov av att ta fram kortare utbildningar kopplat till det ändrade säkerhetspolitiska läget med ett eventuellt svenskt medlemskap i Nato.

Kortare programutbildningar

Flera lärosäten lyfter fram exempel på befintliga programutbildningar som är kortare än 80 veckor för att möta behovet för redan yrkesverksamma eller för dem med en tidigare akademisk examen. Några av de vanligaste exemplen på kortare programutbildningar är kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) som antingen leder till en grundlärar- eller ämneslärarexamen och olika specialistsjuksköterskeexamina.

Tabell 6. Vanliga exempel på kortare programutbildningar.

Vanliga korta programutbildningar
Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU)
Specialistsjuksköterskeexamina
Speciallärarprogrammet och specialpedagogprogrammet
Hälso- och sjukvårdskuratorsprogrammet
Magisterprogram
Masterprogram

Ett par lärosäten nämner även specialpedagogiska utbildningar som speciallärarprogrammet och specialpedagogprogrammet samt hälso- och sjukvårdskuratorsprogrammet. De framhåller också att examinerade från programmen möter en stark efterfrågan från arbetsmarknaden.

Dessutom anger lärosätena olika magister- och masterprogram på avancerad nivå inom skilda ämnesområden. Magister- och masterprogram inom teknik och it, ekonomi och juridik samt socialt arbete beskrivs som utbildningar som bidrar till en fördjupning, och därmed stärker yrkesverksammas ställning på arbetsmarknaden.

De fackinriktade lärosätena lyfter fram program inom sina områden som matchar utbildningsutbudet. Sveriges lantbruksuniversitet har till exempel ett ettårigt magisterprogram i livsmedelstillsyn för att möta behovet av en snabbspårsutbildning för bristyrken inom livsmedelskedjan. Försvarshögskolan har nyligen startat ett magisterprogram i internationell operativ juridik. Det är ett program som ger personer med juristexamen en möjlighet att fördjupa sig i rätten som reglerar väpnade styrkors och andra aktörers handlingar i väpnad konflikt och kriser. Konstfack har CuratorLab, som är en ettårig kuratorkurs för yrkesverksamma.

Göra delar av program tillgängliga

Möjligheten att tillgängliggöra delar av program även för andra studenter än programstudenter nämns som en möjlighet av flera lärosäten. Några arbetar redan så, däribland Konstfack och Högskolan i Borås. Även Försvarshögskolan har tillgängliggjort delar av program som fristående kurser, med syftet att ge personal inom både offentlig och privat verksamhet möjlighet att kompetensutveckla sig inom försvar, krishantering och ledarskap.

Tabell 7. Möjligheten att tillgängliggöra delar av program.

Ja, eller planer på att genomföra	Diskuterar möjligheten	Inte tillämpligt
Högskolan i Borås	Blekinge tekniska högskola	Karolinska institutet
Försvarshögskolan	Högskolan Dalarna	
Konstfack	Högskolan Kristianstad	
	Kungl. Tekniska högskolan	
	Linnéuniversitetet	
	Luleå tekniska universitet	
	Lunds universitet	
	Mittuniversitetet	
	Stockholms konstnärliga högskola	
	Umeå universitet	
	Uppsala universitet	

Andra lärosäten diskuterar möjligheten att tillgängliggöra delar av program. Till exempel skriver Blekinge tekniska högskola att korta kurser på avancerad nivå som ges inom ramen för civilingenjörsprogram skulle kunna vara lämpliga för en kontinuerlig kompetensutveckling för exempelvis anställda inom it och teknik.

Karolinska institutet anser däremot inte att det är tillämpligt för sina utbildningar. De påpekar att kurserna som erbjuds inom de längre yrkesexamensprogrammen är anpassade just till detta, vilket minskar deras relevans för de som redan har den professionen.

Specifika kurspaket

En variant för att åstadkomma kortare utbildningar som tidsmässigt är anpassade för det nya omställningsstudiestödet, är att sätta samman kurser till kurspaket. Flera lärosäten anger att de redan har särskilda kurspaket anpassade för yrkesverksamma. Sveriges lantbruksuniversitet tar till exempel upp att de har ett kurspaket inom hållbart fiske och hållbara akvatiska ekosystem. Högskolan i Gävle anger att de har 13 kurspaket som riktar sig till redan yrkesverksamma. Tre av paketen riktar sig särskilt till ingenjörer och består av kompetensutveckling inom digitalisering, miljö och hållbarhet samt det så kallade ”industrisprånget” där fokus ligger på logistik, organisation och produktutveckling samt automation. Även Blekinge tekniska högskola har märkt en stor efterfrågan på kurspaket inom de tekniska områdena. Andra lärosäten för diskussioner om att införa särskilda kurspaket riktade till yrkesverksamma, däribland Försvarshögskolan och Malmö universitet.

Tabell 8. Kurspaket utformade för yrkesverksamma.

Ja	Diskuterar möjligheten
Högskolan i Gävle	Försvarshögskolan
Högskolan Väst	Göteborgs universitet
Mälardalens universitet	Högskolan i Halmstad
Sveriges lantbruksuniversitet	Högskolan Kristianstad
Blekinge tekniska högskola	Linnéuniversitetet
Högskolan Dalarna	Luleå tekniska universitet
Södertörns högskola	Malmö universitet

Fristående kurser utformade för yrkesverksamma

Flera lärosäten bedömer att fristående kurser både till sin form och omfattning är den mest attraktiva utbildningsformen för yrkesverksammas kompetensutveckling. När det gäller anpassningen till yrkesverksammas situation kan det både avse form och innehåll. De största lärosätena har ett stort utbud av fristående kurser och lyfter fram sina kurser inom samtliga fakulteter och på samtliga nivåer, exempelvis introduktionskurser av olika slag. Flera lärosäten tar också upp att coronapandemin accelererade utvecklingen av fristående kurser och att regeringens satsningar på extra medel till lärosätena resulterade i fler utbildningsplatser.

Microcredentials, eller mikromeriter, har nämnts som en möjlig anpassning, där delar av enskilda kurser byts ut och görs om till mindre moduler. Till exempel tar Linnéuniversitet upp den möjligheten. Även Uppsala universitet påpekar att korta kurser påfallande ofta är en förutsättning för att yrkesverksamma ska prioritera och hinna med kompetensutveckling.

Vissa lärosäten har gjort en kvantitativ sammanställning av sitt kursutbud, till exempel anger Mälardalens universitet att 31% av

lärosätets totala kursutbud har tagits fram med yrkesverksamma som tänkt målgrupp.

Vissa lärosäten lyfter fram områden där de ser särskilda behov för kompetensutveckling för yrkesverksamma. Ett sådant område är artificiell intelligens (AI). Örebro universitet har till exempel utvecklat kurser för yrkesverksamma i AI inom särskilda kompetensutvecklingsprogram, med nära koppling till den snabba utvecklingen inom forskningen.

Tabell 9. Områden för fristående kurser som flera lärosäten bedömer kan vara särskilt intressanta för yrkesverksamma.

Område
Kurser inom artificiell intelligens (AI)
Språk, särskilt engelska, affärsspråk och svenska som andraspråk
Informationsteknologi
Kurser inom säkerhet, exempelvis digital säkerhet, riskhantering i samhället
Hälsa
Hållbarhet

Högskolor som har färre fakulteter och institutioner har ett smalare utbud av fristående kurser, vilket också återspeglas i deras redogörelser.

Kungliga Musikhögskolan anger fristående kurser i musikteori, musik och entreprenörskap, komposition, dirigering, musik och hälsa, musik och medicin, digitala verktyg och hållbart yrkesliv i musik.

Försvarshögskolan beskriver sitt utbud av kurser inom säkerhet och politik för yrkesverksamma, där efterfrågan kan komma att öka med ett svenskt Nato-medlemskap. Kungl. Konsthögskolan beskriver att de avser att skapa en balans mellan sina återkommande och temporära kurser som kan fylla olika behov inom det livslånga lärandet.

Örebro universitet har däremot inte ett så särskilt stort utbud av kurser att erbjuda yrkesverksamma som beviljas omställningsstudiestöd. Under flera år har lärosätet haft som förhållningssätt att huvuddelen av lärosätets utbildningar ska bedrivas i programform. Det har resulterat i en kraftig nedprioritering av fristående kurser och nätbaserad undervisning.

Uppdragsutbildningar

Flera lärosäten lyfter fram potentialen i uppdragsutbildningar, eftersom de vänder sig direkt till redan yrkesverksamma och arbetssökande i behov av kompetensutveckling eller fort- och vidareutbildning (via Arbetsförmedlingen). Uppdragsutbildningarna ges som program och kurser och kan skraddarsys utifrån behov. Målgrupperna kan variera och rikta sig till flera olika yrkesgrupper, exempelvis poliser, lärare, bibliotekarier, skolchefer och sjuksköterskor. Uppsala universitet har till exempel startat en utbildning för yrkesverksamma i form av

uppdragsutbildning tillsammans med STUNS (Stiftelsen för samverkan mellan universiteten i Uppsala, näringsliv och samhälle). Det handlar om två kurser - digitaliseringslyft och hållbarhetslyft.

Flera lärosäten ser positivt på möjligheten att omställningsorganisationerna skulle kunna vända sig till lärosäten med förfrågan om att utveckla uppdragsutbildning för behov som de har identifierat inom sitt uppdrag. Framför allt skulle sådan utbildning inte tränga ut eller utesluta andra grupper av studenter, eftersom uppdragsutbildningen finansieras av uppdragsgivarna. Ett par lärosäten påpekar att uppdragsutbildningar inte ger rätt till omställningsstudiestöd om den inte är beställd av en omställningsorganisation.

Omställningsstudiestödet kan ha effekter på volymen för uppdragsutbildningen, men det är inte helt givet hur det slår mot utbildningsutbudet. Luleå universitet resonerar exempelvis om detta i sin redogörelse. Volymen kan öka om omställningsorganisationer tar en aktiv roll och skapar riktade uppdragsutbildningar. Volymen i uppdragsutbildningen kan också minska, om företag uppmanar individer att utbilda sig inom lärosätens utbud i stället för att ta fram egna uppdragsutbildningar.

Försvårshögskolan ser också ett ökat behov av att skraddarsy uppdragsutbildningar med anledning av samhällets växande behov. Flera myndigheter har det senaste året bett Försvårshögskolan att starta utbildningar inom bland annat säkerhetsskydd, informationspåverkan och psykologiskt försvar.

Flera lärosäten lyfter fram att processerna för uppdragsutbildning kan förtydligas i samband med att omställningsstudiestödet införs. Lunds universitet menar exempelvis att de kan utveckla processer för hur universitetet på ett mer strukturerat och effektivt sätt identifierar kompetensbehov hos olika avnämare. Uppsala universitet har en ambition att avdelningen för uppdragsutbildning vid universitetsförvaltningen ska ha dialog med samtliga institutioner minst en gång per år, för att initiera och utveckla nya uppdragsutbildningar under de kommande 2–3 åren.

En utmaning som flera lärosäten framhåller är att få lärarresurserna att räckas till både uppdragsutbildningar och ordinarie utbildningar. Blekinge tekniska högskolan menar exempelvis att begränsade lärarresurser inte gör det möjligt att drastiskt utöka verksamheten för uppdragsutbildningen, eftersom den inte ska ske på bekostnad av det ordinarie utbildningsutbudet.

Former för utbildningarna

Alla lärosäten framhåller i sin rapportering att formen för utbildningarna ges stor betydelse för att yrkesverksamma ska kunna ta del av dem.

Heltid eller deltid

Lärosätenas utbud av kurser på deltid varierar. Alla lärosäten beskriver inte omfattningen av de kurser som ges på deltid, men några anger att de har ett stort utbud av fristående kurser som ges på deltid, både på kvartsfart och halvfart. I vissa fall anger de att syftet med den lägre studietakten är att möta yrkesverksammas behov av flexibilitet. Stockholms universitet anger exempelvis att 40 procent av det totala antalet utbildningstillfällen ges på deltid. Lunds universitet anger att cirka hälften av universitetets totala utbud av kurser och program har en fart på 75 procent eller lägre. Hälften av dem ges dessutom på kvartsfart. Ungefär 80–85 procent av fristående kurser och kurspaket vid Högskolan Väst ges med lägre studietakt än heltid.

Campus eller distans

Även utbudet av distansutbildning varierar mellan lärosätena. Vissa lärosäten anger att de har stort utbud av fristående kurser som ges på distans, och att de har ökat under de senaste åren. Göteborgs universitet påpekar exempelvis att de under pandemin har utvecklat mer flexibla undervisningsformer, som hybridundervisning och nya digitala lösningar inom distansutbildning. De menar att den här digitala utvecklingen möjliggör för lärosätet att nå ut till en bredare och större studentpopulation. Högskolan Kristianstad anger att 86 procent av deras fristående kurser är tillgängliga på distans medan Högskolan i Gävle anger att ungefär hälften av deras fristående kurser ges på distans.

Lärosätena beskriver i sin rapportering att programutbildningar på distans förekommer, men i betydligt mindre omfattning än fristående kurser på distans. Linköpings universitet har till exempel ett mastersprogram på avancerad nivå inom medicinsk vetenskap på distans.

Ett par lärosäten påpekar att de i huvudsak ser sig som campusuniversitet, exempelvis Lunds universitet och Örebro universitet. Örebro universitet menar att campus är en viktig mötesplats för samarbete, kritisk diskussion och reflektion bland studenterna. Lunds universitet pekar på att det i vissa fall finns digitala lösningar som kan möjliggöra en flexibilitet för exempelvis yrkesverksamma eller studenter som bor på annan ort att följa även campusförlagd utbildning.

Programmet mot specialistsjuksköterskeexamen

Flera av lärosätena tar upp specialistsjuksköterskeprogram som ett lämpligt program att studera med omställningsstudiestöd. För att fördjupa oss i om programmet är anpassat för yrkesverksamma, kartlägger vi därför om studieuppläggen är flexibla. Flexibla studieupplägg underlättar för yrkesverksamma att kombinera studier med arbete. Vår kartläggning visar att en majoritet av lärosätena har specialistsjuksköterskeprogram med ett flexibelt studieupplägg som är anpassat för yrkesverksamma. De flesta erbjuder programmet på distans

i kombination med deltid. Ett fåtal lärosäten erbjuder programmet antingen på heltid på distans eller deltid på campus.

Tabell 10. Specialistsjuksköterskeprogrammets studieupplägg.

Distans i kombination med deltid	Heltid på distans	Deltid på campus	Heltid på campus
Blekinge tekniska högskola	Lunds universitet	Uppsala universitet	Malmö universitet
Göteborgs universitet	Mälardalens universitet	Örebro universitet	
Högskolan Dalarna			
Högskolan i Borås			
Högskolan i Gävle			
Högskolan i Halmstad			
Högskolan i Skövde			
Högskolan Kristianstad			
Högskolan Väst			
Karlstads universitet			
Karolinska institutet			
Linköpings universitet			
Linnéuniversitetet			
Luleå tekniska universitet			
Mittuniversitetet			
Umeå universitet			

Programmet för kompletterande pedagogisk utbildning (KPU)

Som tidigare konstaterats framhåller även lärosätena kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) som ett program som är lämpligt för studenter med omställningsstudiestöd.

Vi har därför kartlagt även studieupplägget för KPU vid lärosätena för att ge en bild av hur de är anpassade för yrkesverksamma. Det förekommer ett antal varianter vid de olika lärosätena, där distans i kombination med deltid erbjuds. De flesta lärosäten ger även programmet på distans. Högskolan Väst ger KPU på både distans och deltid. Jämfört med specialistssjuksköteprogrammet ger däremot något fler lärosäten kompletterande pedagogiska utbildningar enbart på campus.¹¹

¹¹ Regeringen har nyligen också fattat beslut om att tillföra medel om 7 miljoner kronor för en försöksverksamhet med en kortare KPU, vars syfte är att underlätta för akademiker att ställa om till läraryrket.

Tabell 11. Kompletterande pedagogiska utbildningars studieupplägg.

Distans i kombination med deltid	Distans på heltid	Deltid på campus	Heltid på campus
Linköpings universitet	Göteborgs universitet	Högskolan Väst	Gymnastik-och idrottshögskolan
Karlstads universitet	Högskolan i Gävle		Kungl. Musikhögskolan i Stockholm
Luleå tekniska universitet	Högskolan i Halmstad		Kungl. Tekniska högskolan
Malmö universitet	Högskolan Väst		Lunds universitet
Mälardalens universitet	Mittuniversitetet		
	Stockholms universitet		
	Södertörns högskola		
	Umeå universitet		
	Uppsala universitet		
	Örebro universitet		

Samverkan med andra aktörer

Flera lärosäten tar upp samverkan med andra aktörer som en central fråga för att utforma ett relevant utbud för yrkesverksamma. Ett exempel är ett nätverk lett av Luleå tekniska universitet för att utveckla plattformar och gemensamma system för livslångt lärande. Karlstads universitet är annat exempel på samverkan, där de och Region Värmland har ett partnerskap kopplat till regional utveckling. Uppdrags AB på Karlstads universitet har en lång erfarenhet av nära samarbete med det omgivande samhället, inklusive Trygghetsrådet och Omställningsfonden. Kungl. Tekniska högskolan är en aktiv part i flera nätverk, bland annat Vinnovas delfinansierade projekt *Högskolornas digitala plattform för livslångt lärande* inom ramen för regeringens särskilda satsningar på livslångt lärande.

En del lärosäten lyfter fram vikten av att kommunala lärcentra kan bli viktiga för studenter med omställningsstudiestöd. Kommunala lärcentra kan bli viktiga för de studenter som har svårt att flytta eller pendla på grund av sin livssituation, och därmed möjliggöra för studenter på andra orter att följa campusutbildning. Lärcentra kan bidra till att skapa ett studiesocialt sammanhang för studieovana studenter som läser på distans. Mittuniversitetet beskriver hur de avser använda lärcentra i Funäsdalen, Hammarstrand, Sollefteå, Strömsund och Ånge för att nå ut till presumtiva sjuksköterskestudenter på de orter som ligger längst ifrån campusorterna. Mittuniversitetet har fått särskilda medel för att utveckla en decentraliserad sjuksköterskeutbildning. Utbildningen kan komma att möta yrkesverksammas efterfrågan på utbildning.

Lärosätena tar också upp de samarbeten som de har med varandra. Ett exempel är Stockholm School of Entrepreneurship, där Konstfack tillsammans med Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Handelshögskolan i Stockholm, Stockholms universitet och Kungl. Musikhögskolan i Stockholm ingår. Genom samarbetet erbjuds studenter och alumner möjlighet att bredda sin utbildning, eller vidareutbilda sig, i entreprenörskap för att utöka sina försörjningsmöjligheter.

Vissa lärosäten efterlyser mer samverkan med anledning av omställningsstudiestödet. Umeå universitet påpekar att de ser fram emot att stärka dialogen med omställningsorganisationerna.

Kungl. Tekniska högskolan anser att det vore bra med en gemensam dialog med Yrkeshögskolan om omställningsstudiestödet, för att utveckla ett lärande mellan organisationerna. Högskolan Väst har ansökt om att få erbjuda program inom yrkeshögskolan, främst inom teknikområdet, och väntar ett beslut i början av 2023.

Utveckling av utbudet

I det här avsnittet sammanställer vi om lärosätena har angett i sina redogörelser att de planerar att utveckla sina utbildningsutbud framöver. Vi redogör också för på vilka områden de planerar att anpassa utbudet, både i innehåll och former. Slutligen redogör vi för ett antal initiativ som pågår för att tillgängliggöra lärosätenas utbud av utbildningar för yrkesverksamma.

Behov av att utveckla utbildningsutbudet

Lärosätena gör olika bedömningar om behovet av att utveckla sitt utbildningsutbud med avseende på omställningsstudiestödet. En del skriver specifikt om de behov de ser med anledning av det nya omställningsstudiestödet, medan andra hänvisar till sitt utvecklingsarbete inom livslångt lärande. Kungl. Tekniska högskolan har till exempel ett internt mål om att kraftigt öka andelen kurser och program mot livslångt lärande, och har bland annat som mål att livslångt lärande ska utgöra 20 procent av utbildningsutbudet. Linköpings universitet arbetar med att utveckla en tydlig profil i sitt utbildningsutbud för yrkesverksamma. Vid Lunds universitet har alla fakulteter fått i uppdrag att utveckla kurser som underlättar för omställning, kompetensutveckling och livslångt lärande.

Andra lärosäten menar däremot att deras utbud redan är väl anpassat att möta det övergripande syftet med omställningsstudiestödet. Till exempel planerar Örebro universitet att åtminstone i den initiala fasen av stödreformen erbjuda utbildningar till yrkesverksamma inom lärosätets befintliga utbildningsutbud. Mittuniversitetet menar att bristen på information om behoven gör att de i dagsläget inte planerar några större förändringar i utbildningsutbudet.

Tabell 12. Lärosäten som anger att de har behov av att utveckla utbildningsutbudet med avseende på omställningsstudiestödet.

Anger behov
Försvarshögskolan
Gymnastik- och idrottshögskolan
Högskolan i Gävle
Högskolan i Halmstad
Högskolan Kristianstad
Karlstads universitet
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm
Kungl. Tekniska högskolan
Linköpings universitet
Linnéuniversitetet
Luleå tekniska universitet
Lunds universitet
Mälardalens universitet

Flera lärosäten skriver att de avvaktar med anpassningar av utbildningsutbudet, eftersom osäkerheten om efterfrågan fortfarande är hög.

Anpassning av utbildningars innehåll

När det gäller anpassning av utbildningars innehåll till yrkesverksammas behov refererar lärosätena till stor del till pågående initiativ. Ett exempel är Högskolan i Skövde, som under flera års tid har haft en tyngdpunkt på industrins digitala omställning till det som kallas Industri 4.0 eller Smart industri. Det finns därför ett relativt stort utbud av kurser som erbjuder kompetensutveckling för yrkesverksamma inom den sektorn.

En anpassning som bidrar till att möta yrkesverksamma studenters efterfrågan på utbildning är att tillgängliggöra delar av program, vilket några lärosäten tar upp. Här ser lärosätena behov av ytterligare utveckling och anpassning genom att organisera kurser i separata kurspaket som riktar sig till en specifik yrkesgrupp. Likaså finns det möjlighet att öppna fler kurser inom programutbudet, så att det blir sökbara som fristående kurser. Lärosätena menar också att tillgängliggörandet kan ske genom att öka antalet kurser på avancerad nivå som kan läsas som fristående kurser, samt att göra fler kurser nätbaserade.

En annan möjlighet är att utforma nya korta programutbildningar, vilket både Linnéuniversitetet och Luleå tekniska universitet tar upp som en möjlighet. Luleå tekniska universitets avser att anpassa kurspaket specifikt för bristyrken. Mälardalens universitet ser däremot en risk med att utforma kortare utbildningar som motsvarar omställningsstudiestödets omfattning, om det sker på bekostnad av längre utbildningar. En lång högskoleutbildning kanske bättre motsvarar de yrkesverksammas behov av fortbildning.

Anpassning av studieform

Distansutbildning framhävs ofta som en utbildningsform som underlättar livslångt lärande och omställning, eftersom yrkesverksamma kan delta i utbildning oberoende av var de bor. Flera lärosäten betonar också att ett ökat inslag av distansutbildning tillgodoser det behov som uppstår med anledning av omställningsstudiestödet. Vissa lärosäten hänvisar till sina befintliga utbud av distanskurser, som har ökat i omfattning sedan pandemin. Andra lärosäten pekar på behovet av att utveckla fler distanskurser som riktar sig till yrkesverksamma. Till det hör också att tydligare synliggöra de kurser som redan ges på distans.

Flera lärosäten anger att kurser som ges på deltid är en viktig del i att anpassa utbildningsutbudet. Yrkesverksamma får därmed en större flexibilitet att kombinera studier med arbete. Ett fåtal lärosäten anger att de planerar att erbjuda fler kurser med varierande studietakt.

Mälardalens universitet har identifierat att flexibla utbildningsformer för studenter med omställningsstudiestöd, bland annat handlar det om friare startdatum. På så sätt skulle det vara enklare för yrkesverksamma att förlägga studiestarten med hänsyn till arbetet. Andra lärosäten framhåller att en ökad flexibilitet kommer att leda till en ökad kostnad för varje antagningsomgång. Kostnaden beror i sin tur på antalet kurser som ska hanteras i respektive omgång och hur många personer som söker.

Tillgängliggörande av utbudet

För att på ett tydligare sätt visa upp vilket utbud de har som riktar sig till yrkesverksamma planerar flera lärosäten att utveckla sina webbplatser. Här presenterar vi ett antal exempel:

- Projektet *Gemensam ingång för livslångt lärande och uppdragsutbildning* ska undersöka hur befintlig digital infrastruktur kan användas för att samla lärosätenas utbildningsutbud för yrkesverksamma. Projektet delfinansieras av Vinnova och huvuddelen av lärosätena är med.
- Linnéuniversitetet planerar att utveckla en webbplats med utbudet för yrkesverksamma, både tänkt för privatpersoner och företag som vill utbilda sin personal.
- Mittuniversitetet har en webbplats för distansutbildning och en för kompetensutveckling. Den sistnämnda vänder sig till personer som vill kompetensutveckla sig vid sidan av sitt jobb.
- Learning4professionals.se är ett projekt som finansieras av Vinnova där ett stort antal lärosäten medverkar. De är en gemensam plattform med högskolekurser på avancerad nivå som vänder sig specifikt till yrkesverksamma i industrin. Målet är att tillgängliggöra kurser för yrkesverksamma genom att göra kursutbudet från ett antal lärosäten lättare att hitta.

- Högskolan Halmstad har på sin webbplats en sida med kurser som är särskilt lämpliga för yrkesverksamma.
- Vid Lunds universitet har cirka 300 kurser för närvarande identifierats av fakulteterna som kompetensutveckling för yrkesverksamma och presenteras samlat på en särskild webbsida.

Utmaningar som lärosätena ser

Lärosäten ser stora utmaningar med att, inom dagens system, förändra sina utbildningsutbud för att stärka tillgången till utbildning för livslångt lärande. I det här avsnittet sammanfattar vi de utmaningar som lärosätena identifierar.

Oklar målgrupp

Eftersom lite är känt om omställningsstudiestödets målgrupp och deras behov, menar flera lärosäten att det finns skäl att avvakta med anpassningen, och att utvecklingen behöver ske i växelverkan mellan de inblandade lärosätena och omställningsorganisationerna. Lärosätena anser också att det är viktigt att bevaka hur satsningen fortlöper, och hur kunskapsläget om behoven i målgruppen utvecklas, innan omfattande anpassningar av kursutbud kan genomföras. Några lärosäten hänvisar även till UKÄ:s kommande prognoser som ett viktigt kunskapsunderlag.¹²

Finansiella utmaningar

De flesta lärosätena ställer sig frågande till hur det efterfrågade behovet av utbildning för omställning och livslångt lärande ska finansieras. Lärosätena uppfattar det som en mycket stor utmaning att inom befintlig ekonomisk ram utveckla sina utbildningsutbud för att erbjuda platser till studenter med omställningsstudiestöd. Lärosätena påpekar att dagens ekonomiska system inte är anpassade för att lärosätena ska utveckla sina utbildningsutbud för att möta ett ökat behov av livslångt lärande. Lärosätena ser flera olika orsaker till varför det nuvarande ekonomiska systemet inte är anpassat för behovet som omställningsstudiestödet kan ge upphov till. Framför allt menar lärosätena att dagens system för resurstilldelning gör så att lärosäten som når upp till sina takbelopp saknar ekonomiska incitament för att ändra i sina utbildningsutbud.

Undanträngningseffekter

Flera lärosäten påpekar att om inte ytterligare anslag beviljas för att finansiera uppdraget om livslångt lärande kommer olika studentgruppers behov att behöva ställas mot varandra. Detta riskerar att skapa en undanträngningseffekt när de ordinarie studenterna ställs mot

¹² I dagsläget har UKÄ inte tillräckliga underlag för att utforma prognoser.

yrkesverksamma med behov av vidareutbildning. Flera lärosäten skriver att i ett sådant läge ses den reguljära utbildningen som det centrala uppdraget.

Studieovana studenter ökar den ekonomiska risken

Flera lärosäten påpekar att deltids- och distansutbildningar generellt har sämre genomströmning än campusförlagda utbildningar på heltid. Lärosäten menar även att prestationsgraden generellt är lägre bland yrkesverksamma som återvänder till högskolan jämfört med ordinarie studenter. Det riskerar att ytterligare minska lärosätenas vilja att anpassa sina utbildningar för livslångt lärande. Ett lärosäte – Karolinska institutet – påpekar dock att omställningsstudiestödet har möjligheter att ha en positiv påverkan på genomströmningen. Ett mer gynnsamt studiestöd minskar yrkesverksammars behov att arbeta parallellt och borde på så sätt öka studenternas genomströmning.

Lång ledtid och riskabelt att starta nya utbildningar

Även för lärosäten som i dag inte når upp till takbeloppen kan en anpassning av utbildningsutbudet vara ekonomiskt riskabelt. Flera lärosäten påpekar att planeringstiden för nya utbildningar är lång. Att organisera och genomföra högskoleutbildningar kräver långsiktighet. Det är därför svårt att göra kortsiktiga förändringar i utbildningsutbudet för att det ska passa omställningsstudiestödet. Att ta fram helt nya utbildningar medför ofta ekonomiska risker, eftersom kostnaderna för utvecklingen av kurserna är hög och ledtiden lång.

En del lärosäten påpekar dessutom att de ekonomiska förutsättningarna för att utveckla kursutbudet kommer försämrats under de närmsta åren i takt med att återhämtningsstödet fasas ut. En del lärosäten spår att utan återhämtningsstödet kommer de snarare att behöva minska antalet fristående kurser som vänder sig till yrkesverksamma. Lärosätena påpekar även att konjunkturläget och den demografiska utvecklingen gör investeringar i livslångt lärande mer riskabla.

Brist på undervisande personal

En annan resursfråga som påverkar lärosätenas möjligheter att anpassa sina utbildningsutbud är att det inom många områden råder brist på undervisande personal. Lärosäten som i dag inte når upp till takbeloppen har ekonomiska incitament att starta nya utbildningar eller ta in fler studenter på redan existerande utbildningar. Men inom områden där det råder brist på undervisande personal blir det svårt, exempelvis inom vård- och lärarutbildningar. En del lärosäten påpekar att tillgången på undervisande personal är begränsad. Inom vissa ämnen är tillgången på disputerade lärare till och med mycket begränsad, och bidrar till svårigheten att utöka utbudet oavsett om det gäller kortsiktiga eller mer långsiktiga förändringar.

Organisatoriska utmaningar

Förutom problemet med att inom befintlig ekonomisk ram utveckla utbildningsutbudet ser flera lärosäten organisatoriska utmaningar med att erbjuda fler platser till studenter med omställningsstudiestöd. Flera lärosäten påpekar att ett ökat fokus på livslångt lärande kan ställa nya krav på deras organisationer.

Dagens antagningssystem är inte anpassat

Ett behov som antas öka om fler yrkesverksamma ska återvända till högskolan är behovet på flexibel start och studietakt. Flera lärosäten påpekar att det är svårt att erbjuda flexibel start med dagens antagningssystem. Det kan bli en utmaning om fler yrkesverksamma ska antas.

Validering

En del lärosäten påpekar i sina underlag att omställningsstudiestödet kan ge upphov till ett behov av ökad validering av reell kompetens. De påpekar att personer med yrkeserfarenhet, som söker sig till högre utbildning, troligtvis har kunskap som både kan och bör valideras för tillträde och tillgodoräknande. Lärosätena skriver att arbetet med validering är resurskrävande. För det behöver lärosätena ha en ökad beredskap.

Ökat behov av studievägledning

En annan oklar faktor är vilka behov som finns av studievägledning med anledning av det nya omställningsstudiestödet. Troligtvis kommer det att leda till ett ökat behov bland de yrkesverksamma, resonerar ett lärosäte. Ett annat lärosäte pekar på att inte någon person har bett om vägledning med anledning av omställningsstudiestödet.

Analys av utbildningsutbudet

I det här kapitlet analyserar vi utbildningsutbudet. Enligt uppdraget ska analysen bland annat göras mot bakgrund av prognoserna avseende behovet av utbildningsutbud med anledning av det nya omställningsstudiestödet. Eftersom det ännu inte varit möjligt att utforma prognoser på efterfrågan, har analysen i stället gjorts med andra utgångspunkter.

Analysen är indelad i tre delar. I den första delen analyserar vi hur lärosätenas befintliga utbud bidrar till att möta behoven utifrån deras beskrivningar. I den andra delen analyserar vi hur lärosätena planerar att utveckla sina utbildningsutbud. I den tredje delen analyserar vi utbildningsutbudet utifrån det som är känt om efterfrågan för de studenter som tidigare har återkommit till högskolan.

Hur bidrar lärosätenas befintliga utbud till att möta behoven?

Gemensamt för alla

Alla lärosäten anger att de har ett utbud av utbildning med ett innehåll som riktar sig till de yrkesverksamma. Majoriteten av lärosätena lyfter också fram att de erbjuder fristående kurser på distans och till viss del på deltid. Lärosätena pekar även på möjligheten att ta fram kurspaket för yrkesverksamma, men få har gjort det. De flesta lärosäten nämner också en ambition att utveckla uppdragsutbildning för att svara mot den efterfrågan som uppstår med omställningsstudiestödet.

Många lärosätena tar upp utbildningar som leder till bristyrken som ingår i deras utbildningsutbud. Här ingår specialistsjuksköterskeutbildning och KPU liksom kurser inom AI, språk, informationsteknik, säkerhet, hälsa och hållbarhet. Vår kartläggning visar även att specialistsjuksköterskeutbildningen och KPU har flexibla studieformer för yrkesverksamma i form av att många lärosätena ger utbildningar på distans och deltid.

Olika syn på målgruppen

Det finns en del variation i lärosätenas rapporteringar om vilka de ser som målgrupp för omställningsstudiestödet. En skillnad i lärosätenas syn på målgruppen är om de ser livslångt lärande eller omställning som målgruppens huvudsakliga behov. Flera lärosäten påpekar att livslångt lärande respektive omställning inte ger upphov till samma behov av

utbildningar. En del lärosäten gör en tydlig distinktion mellan livslångt lärande och omställning. Exempelvis tolkas livslångt lärande som fördjupning eller breddning inom ett befintligt yrke, medan omställning mer handlar om karriärbyte. Andra lärosäten använder begreppen mer eller mindre synonymt. Bland lärosätena som skiljer på begreppen livslångt lärande och omställning, fokuserar de flesta på livslångt lärande i sina redogörelser av utbildningsutbudet.

En annan skillnad i lärosätens syn på målgruppen för omställningsstudiestödet baserar sig på hur lärosätena uppfattar målgruppens bakgrund. En del lärosäten fokuserar uteslutande på delar av sina utbildningsutbud som vänder sig till tidigare studenter eller personer med motsvarande utbildningar. Andra lärosäten lyfter istället fram kurser och program som de anser vänder sig till bredare grupper.

Det finns också områden där lärosätena är samstämmiga i sin syn på målgruppens behov. Framför allt är lärosätena eniga om att målgruppen för omställningsstudiestödet kommer att ha ett större behov av flexibel antagning, distansundervisning och deltidstudier.

Lärosätenas förutsättningar spelar roll

Det finns stora skillnader i storlek och inriktning mellan de statliga universitet och högskolorna som ingått i uppdraget. Vi har därför delat in lärosätena i följande tre grupper, utifrån deras skilda förutsättningar¹³:

- stora lärosäten
- fackinriktade lärosäten
- små och medelstora lärosäten.

Stora lärosäten

Något som är utmärkande bland de stora lärosätena är att de hänvisar till sin bredd och stora utbud. De bedömer att bredden och djupet i de kurser och program som erbjuds inom universitetets reguljära utbildningsutbud är huvudalternativet för att innehållsligt möta behovet av livslångt lärande och omställning. Flera av de stora lärosätena tar upp att master- och magisterprogram kan vara relevant för yrkesverksamma, och de framhåller även möjligheten att tillgängliggöra delar av de här programmen för yrkesverksamma. De har en stor andel program och kurser på avancerad nivå.

¹³ Se bilaga 1 för indelningen av lärosätena.

När det gäller formerna för utbildningen är vår samlade bild att de stora lärosätena redan i dag erbjuder ett stort utbud av kurser på både deltid och distans.

Fackinriktade lärosäten

De fackinriktade lärosätena bedömer att framför allt det befintliga utbudet av fristående kurser är anpassade till livslångt lärande för yrkesverksamma. Trots att de flesta hänvisar till fristående kurser, finns det skillnader mellan lärosätena. Ett par lärosäten menar att i stort sett samtliga av de kurser som ges vid lärosätena riktar sig till yrkesverksamma, men de resonerar inte om tidigare behörighetskrav eller potentiell efterfrågan från yrkesverksamma.

De fackinriktade lärosätena har i högre utsträckning än de andra lärosätessgrupperna lyft fram livslångt lärande i sina rapporteringar av hur deras befintliga utbildningsutbud matchar behoven som omställningsstudiestödet kan ge upphov till. Jämfört med de stora lärosätena har de fackinriktade lärosätena överlag ett mer tydligt fokus på livslångt lärande, och inte så mycket på omställning. De fackinriktade lärosätena har även i högre utsträckning beskrivit sina tidigare studenter (eller personer med motsvarande utbildningar) som målgrupp för reformen. En möjlig förklaring till varför de fackinriktade lärosätena har tydligare fokus på livslångt lärande för personer med tidigare examen inom lärosätets fackområde, kan vara att de fackinriktade lärosätena generellt är mer yrkesinriktade i sina utbildningsutbud. De fackinriktade lärosätena erbjuder exempelvis vidareutbildning för sjuksköterskor till specialistsjuksköterskor och vidareutbildningar inom konst.

Ett annat framträdande drag är att de betonar samverkan med arbetsgivare för att utforma sina utbildningar. Det beror förmodligen på att det redan finns etablerade kontakter på många områden.

Medelstora och små lärosäten

De medelstora och små lärosätena liknar varandra i sina beskrivningar. Flera av de här lärosätena framhåller sitt befintliga utbildningsutbud. Ett par lärosäten menar att det är svårt att prognosticera vilka behov som omställningsstudiestödet kan ge upphov till. Ett antal andra lärosäten relaterar sitt utbildningsutbud till arbetsmarknadens behov, och lyfter också fram bristyrken och utbildningar som bidrar till kompetensutveckling. De lärosätena har en utpräglad regional samverkan med arbetsmarknaden.

Flera av de medelstora och små lärosätena anser att de har ett utbud av fristående kurser med flexibla studieformer. Det finns en viss skillnad i vilka kurser som de tar upp. Vissa lärosäten tar upp kurser inom teknik och andra nämner hälsa. Det finns även vissa skillnader mellan

lärosätena när det gäller kurser på heltid och deltid. Drygt hälften nämner studietakten som en del av flexibiliteten.

Hur planerar lärosätena att utveckla utbudet?

De flesta lärosäten hänvisar till stor del till sitt befintliga utbud, men det finns lärosäten som planerar att göra förändringar av sitt utbildningsutbud. Främst handlar det om att sätta ihop kurspaket, tillgängliggöra delar av program eller göra sina utbildningar tillgängliga för fler i landet genom att erbjuda fler kurser på distans. Några lärosäten planerar även att genomföra en mera detaljerad genomlysning av sitt befintliga utbildningsutbud för livslångt lärande. Sammantaget tyder lärosätenas svar på att lärosätena att de snarare modifierar sitt utbildningsutbud för att möta efterfrågan som uppstår med anledning av omställningsstudiestödet, än att de planerar några större förändringar.

Flera lärosäten ser hinder med att anpassa sina utbildningsutbud med anledning av omställningsstudiestödet. Som vi har konstaterat tidigare ser lärosätena utmaningar som är av mer generell art, som oklar målgrupp, administration av kurser, långa ledtider för att ta fram nya kurser, brist på disputerad personal inom vissa områden, studieovana studenter och kostnader för validering. Det finns också mer specifika utmaningar relaterat till respektive lärosätes storlek, antal huvudområden, expansionsutrymme i förhållande till takbelopp och handläggarkapacitet.

Även om lärosätena redan i dag ska främja livslångt lärande och deras utbildningsutbud ska svara mot studenternas efterfrågan och arbetsmarknadens behov, är det få lärosäten som anger att de planerar att göra några stora anpassningar av utbildningsutbudet. Det tolkar vi som att lärosätena anser att deras utbildningsutbud till stor del redan svarar mot arbetsmarknadens behov. Men UKÄ konstaterar att omställningsstudiestödet kan ge upphov till efterfrågan på andra utbildningar än vad som finns idag. Här ser UKÄ att ett samarbete mellan omställningsorganisationerna och lärosätena är viktigt.

Möter utbudet yrkesverksammas efterfrågan på studier?

I skrivande stund finns det ytterst knapphändiga uppgifter om vilka som sökt omställningsstudiestödet i den första omgången. UKÄ har i stället försökt att skatta efterfrågan som stödet kommer att ge upphov till på andra sätt. Vi har utgått från uppgifter om gruppen som hittills har återvänt för studier till högskolan efter examen.

Nästan en tiondel av de registrerade studenterna utgörs av återkommande studenter som redan har en examen från högskolan. Det är i dagsläget

osäkert om efterfrågan på utbildningar och utbildningsformer för den gruppen kommer att vara representativ även för kommande studentgrupper som studerar med omställningsstudiestöd. Men det finns åtminstone vissa tecken som pekar i den riktningen.

För det första var det redan innan omställningsstudiestödet infördes ett stort antal studenter som återvände till högskolan från arbetsmarknaden. Och att döma av svaren i SCB:s stora urvalsundersökning (se mer i avsnitt *Skäl till att delta i utbildning*) var några av de viktigaste skälen till varför vuxna deltar i utbildning att öka sina möjligheter att göra karriär eller att byta karriär eller yrke. Dessutom verkar kostnader förknippade med att delta i utbildning inte ha varit ett dominerande hinder för att inte delta. Det kan tyda på att gruppen som kommer att studera med omställningsstudiestödet, har likheter med tidigare studentgrupper som återvänt till högskolan.

Det vi vet om studenterna som hittills har återvänt till högskolan är att gruppen är relativt heterogen. Vi ser att påbyggnadsutbildningarna dominerar när det gäller yrkesexamensprogrammen (vilket är ett väntat resultat). Men när det gäller fristående kurser, är bilden mera spridd och efterfrågan är utspridd på många olika kurser. Även om något fler studerar på distans, så är campusstudier också vanligt i gruppen.

När det gäller former för studier anger de svarande i urvalsundersökningen att tid och familjeskäl är viktiga faktorer till att personer som velat studera har avstått. Då blir formerna för studier och kanske särskilt möjligheten att studera på distans viktiga faktorer.

I nuläget gör UKÄ bedömningen att det är troligt att studentgruppen som kommer att beviljas omställningsstudiestöd åtminstone på kort sikt kommer att ha stora likheter med den grupp som hittills återkommit till högskolan. Baserat på den bedömningen konstaterar UKÄ att lärosätenas befintliga och planerade utbildningsutbud i stor utsträckning möter gruppernas behov av ett brett utbud av utbildningar både med avseende på form och innehåll.

Sammanfattande analys

Som vi har konstaterat har lärosätena skiftande förutsättningar att anpassa sina utbildningsutbud till det nya behov som omställningsstudiestödet kan ge upphov till. Det finns också skillnader mellan stora lärosäten, inriktade fackuniversitet respektive mindre lärosäten i hur de beskriver målgruppen och vilka utbildningar de ser som mest aktuella för den här gruppen. Dessutom finns det skillnader mellan dem som idag främst satsar på att hålla merparten av sina utbildningar på campus, och de som satsar på distansutbildning. Trots de skillnaderna bedömer de flesta lärosätena att deras utbildningsutbud redan i dag är väl anpassat att möta behov som uppstår med anledning av omställningsstudiestödet. Det innebär att det för de flesta lärosäten inte bedömer det aktuellt att i den närmaste framtiden genomföra några större förändringar i utbildningsutbudet.

På ett övergripande plan delar UKÄ bilden som en majoritet av lärosäten har av att deras utbildningsutbud är utformat för att möta behoven av utbildning som det nya stödet ger upphov till. Genom att den svenska högskoleutbildningen på grundnivå och avancerad nivå är uppbyggd av kurser, ger det en flexibilitet som gör systemet väl rustat för att möta kommande behov av utbildning från yrkesverksamma. Det gäller också former för utbildning som är anpassade för att studenter ska kunna kombinera studier med familjeliv och arbete, som distansutbildningar och deltidsstudier. Om vi antar att gruppen med omställningsstudiestöd åtminstone på kort sikt kommer att likna den tidigare gruppen av yrkesverksamma som har återvänt till högskolan, kommer deras efterfrågan att stämma relativt väl med lärosätenas nuvarande utbildningsutbud. Det finns dock lärosäten som inte i någon större utsträckning erbjuder utbildningar för yrkesverksamma, utan huvudsakligen verkar satsa på programutbildningar för den typiska yngre studentgruppen. Enligt högskolelagen ingår det dock i lärosätenas uppgift att främja livslångt lärande, det vill säga att erbjuda utbildningar även för yrkesverksamma.

Men på lång sikt kan det krävas större anpassningar av utbildningsutbudet, när det finns mer information om var behoven kommer att uppstå. Det kan också finnas behov av utbildningar som inte täcks av lärosätenas nuvarande utbildningsutbud. Därmed kan lärosätena inte bara utgå från de sökandes efterfrågan på utbildning, utan måste identifiera behov i dialog med både omställningsorganisationer och företrädare för arbetsmarknaden. UKÄ anser därför att lärosätena bör intensifiera sitt arbete med att utveckla sitt utbildningsutbud, så att det anpassas till yrkesverksammas behov.

UKÄ delar lärosätenas bild av att finansieringen är en utmaning för att utveckla utbildningsutbudet. Sverige står inför ett läge med både en vikande konjunktur och växande ungdomskullar. Av underlagen att döma ser lärosätena svårigheter med att utveckla utbudet inom befintliga ekonomiska ramar. Om då antalet sökande ökar framöver, kan det leda till att behoven från olika studentgrupper ställs mot varandra. På totalnivån kanske det inte har så stor effekt, men för enskilda utbildningar ser UKÄ att det kan bli undanträngningseffekter. Risken är störst för utbildningar där söktrycket är högt.

En annan fråga som också delvis rör finansiering gäller ökade krav på validering av reell kompetens. UKÄ tror, liksom många av lärosätena, att fler yrkesverksamma som söker till högskolan kommer att öka omfattningen på arbetet med validering av reell kompetens. För lärosätena kommer det krävas en ökad handläggning för att tillgodoräkna yrkesverksammars arbetslivserfarenhet och tidigare utbildning.

Det finns än så länge mycket begränsad information om de som söker omställningsstudiestöd och hur sökmönstret kommer att utvecklas i framtiden. UKÄ delar därför lärosätenas bild av att det kan vara klokt att ”skynda långsamt” i anpassningarna av utbildningsutbudet. Men UKÄ kommer att följa utvecklingen och återkomma med nya kunskapsunderlag.

Referenser

Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden, Proposition, 2021/22:176, Arbetsmarknadsdepartementet.

Omställningsstudiestöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden, Departementspromemoria 2021:18. Utbildningsdepartementet.

Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige. Proposition 2020/21:60, Utbildningsdepartementet.

Uppdrag att genomlys utbildningsutbudet för livslångt lärande och omställning (U2022/02386). Utbildningsdepartementet

Coronapandemins konsekvenser för universitet och högskolor (Rapport 2022:18, UKÄ).

Vuxnas deltagande i utbildning – personalutbildning och andra former av utbildning, Rapport SCB 2018

Budgetpropositionen 2023

UKÄ:s årsrapport 2022

Högskolelagen (1992:1434)

Lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

Lag (2022:850) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd

Lagen (1982:80) om anställningsskydd

Bilaga 1

Följande statliga universitet och högskolor har ingått i uppdraget:

Uppsala universitet
Lunds universitet
Göteborgs universitet
Stockholms universitet
Umeå universitet
Linköpings universitet
Karolinska institutet
Kungl. Tekniska högskolan
Luleå tekniska universitet
Karlstads universitet
Linnéuniversitetet
Örebro universitet
Mittuniversitetet
Malmö universitet
Mälardalens universitet
Sveriges lantbruksuniversitet
Blekinge tekniska högskola
Försvärshögskolan
Gymnastik-och idrottshögskolan
Högskolan i Borås
Högskolan Dalarna
Högskolan i Gävle
Högskolan i Halmstad
Högskolan Kristianstad
Högskolan i Skövde
Högskolan Väst
Konstfack
Kungl. Konsthögskolan
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm
Stockholms konstnärliga högskola
Södertörns högskola

UKÄ har gjort följande indelning av de statliga universitet och högskolorna i detta uppdrag:

		Antal registrerade studenter HT 2021
Stora lärosäten		
	Stockholms universitet	38 500
	Göteborgs universitet	35 780
	Uppsala universitet	35 600
	Lunds universitet	32 540
	Linköpings universitet	23 560
	Umeå universitet	23 320
	Linnéuniversitetet	22 490
	Malmö universitet	16 230
Fackinriktade lärosäten		
	Kungl. Tekniska högskolan	14 930
	Luleå tekniska universitet	11 820
	Karolinska institutet	8 360
	Sveriges lantbruksuniversitet	5 710
	Blekinge tekniska högskola	3 930
	Försvarshögskolan	1 270
	Gymnastik- och idrottshögskolan	1 140
	Kungl. Musikhögskolan i Stockholm	830
	Konstfack	760
	Stockholms konstnärliga högskola	610
	Kungl. Konsthögskolan	220
Medelstora och små lärosäten med allmän inriktning		
	Karlstads universitet	12 440
	Mittuniversitetet	11 670
	Örebro universitet	11 270
	Mälardalens högskola	10 870
	Högskolan i Borås	10 590
	Högskolan i Gävle	9 390
	Högskolan Dalarna	9 050
	Södertörns högskola	8 490
	Högskolan Kristianstad	8 170
	Högskolan i Halmstad	8 090
	Högskolan Väst	6 830
	Högskolan i Skövde	6 310

Följande omställningsorganisationer erbjuder sina medlemmar hjälp med att skriva yttrande till CSN:

Omställningsfonden

För anställda inom kommuner, regioner och kommunala företag som är anslutna till Sobona. Avtalsparter är Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Sobona, Kommunal, Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR) och AkademikerAlliansen.

Trygghetsfonden TSL

För yrkesarbetare inom den privata sektorn. Avtalsparter är Svenskt Näringsliv och LO.

TRR Trygghetsrådet

För tjänstemän på privata företag. Avtalsparter är Svenskt Näringsliv och PTK.

Den offentliga omställningsorganisationen vid Kammarkollegiet

För dem som inte omfattas av något kollektivavtal eller är egenföretagare.

Trygghetsstiftelsen

För anställda inom det statliga avtalsområdet. Avtalsparter är Arbetsgivarverket, OFR/S, P, O (Offentliganställdas Förhandlingsråd), Saco-S och SEKO.

CIKO

För arbetare inom civilsamhället, idéburna eller kooperativa organisationer som är anslutna till Fremia. Avtalsparter är Fremia och LO.

TRS Trygghetsrådet

För anställda inom idéburen sektor och civilsamhällets organisationer samt kulturområdet. Parter är Arbetsgivaralliansen, Svensk Scenkonst och PTK.

Kyrkans Trygghetsråd

För anställda inom Svenska Kyrkan. Avtalsparter är Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, Kommunal, Vision, Kyrkans Akademikerförbund, Akademikerförbundet SSR, Jusek, Lärarförbundet och Lärarförbundets och Lärarnas Riksförbunds Samverkansråd.

KFS-företagens Trygghetsfond

För anställda i kommunnära företag som ägs av kommuner, regioner, eller som är privatägda företag som är anslutna till Sobona. Avtalsparter är bland andra Sobona (tidigare KFS), Kommunal, Vision och Akavia.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

